

joka on lyhytnäköisen materialismin sanolema» (Kauppalehti 30. 10. 70).

»*Paketteina* myytävät Lapin lomaviikot ovat hinnoiltaan edulliset. — Lomaviikkojen hintaan sisältyvät opastus, täysihoito, saunomiset ja vakuutukset. Helsingistä kaikkina viikonpäivinä» (mainostekstiä, Valitut Palat marrask. 70).

»Se että tämä maa, joka on omistettu yksilöllisyydelle enemmän kuin mikään muu, olisi tulevaisuudessa 'hyvin suositeltava' [matkailun] *summittaispaketti*, on surullinen vitsi» (Aamulehti 21. 10. 70).

»Das das wie kaum ein anderes Land für Individualisten prädestinierte Finnland gegenwärtig nur als *Pauschalpaket*' sehr empfehlenswert' ist — das ist ein trauriger Witz» (Welt am Sonntag 27. 9. 1970).

»On vastustamatonta olla *pakettimat-kustaja* jonka ei tarvitse kantaa huolta mistään» (Henriikki Uitonniemi Suomen Kuvalehdessä 9. 10. 70).

»Järjestäjät ostavat *Danny* tai *Tapani Kansa -paketin*. *Pakettiin* kuuluu matkat, kuljetukset, majoitukset jne.» (Anna 20. 10. 70).

[Intialaiset] »osaavat ajatella vuosisatoja *paketteina* taaksepäin» (Henriikki Uitonniemi Suomen Kuvalehdessä 9. 10. 70).

Paketti-sana on tällä haavaa etenkin poliitikkojen ja mainosmiesten suosiossa. Edellä lueteltujen lisäksi he tuntevat esim. seuraavat: *kasvupaketti*, *terveyspalvelupaketti*, *vakautuspaketti*; (hotellien) *hiih-topaketti*, *pyhäinpäivänpaketti*, *viikonloppupaketti*, (radioliikkeiden) *stereopaketti*, (vakuutusyhtiön) *vakuutuspaketti*; *pakelförslag*, *paketlösning*, *läromedelspaket*, *studiepaket* (Svenska modeord s. 100).

Suomalaiset eivät ole keksineet uutta, muodikasta *pakettia*, eivät edes ruotsalaiset. Amerikkalaiset sen sijaan ovat pitkään tunteneet esim. termin *package deal*, joka on kai modernisti suomennettava 'pakettiratkaiseksi'.

Ei liene sattuma, että *paketti*-sanana abstrakti käyttö tuntuu juontavan alkunsa poliitikkojen, varsinkin budjettimiesten kielestä. Itse *budjetti*-sanana

kehkeytyminen 'talousarviota' merkitsemään havainnollistaa myös *paketti*-sanana nykyluonnetta.¹ Englannin sana *budget* tarkoitti alkuun säkkiä, kirjepussia, nykyisin mm. nippua. Englannissa sanaa alettiin käyttää niistä edellisen talousvuoden tulojen ja menojen asiakirjoista, jotka hallitus esitti parlamentille. Kun *budget* hyväksyttiin, hyväksyttiin sananmukaisesti 'asiakirjapussi, -nippu', eli tehtiin nykykielisesti ilmaistuna 'nippuratkaaisu, pakettiratkaaisu'.

Jos kerran *budget* 'säkki' on kelvannut talousarvioesityksen nimitykseksi, miksei sitten *paketti* kelpaisi lakiesityksen nimitykseksi. Varmaan kelpaisi, mikäli *paketti* voitaisiin säilyttää yhtä selkeärajaisena ilmauksena kuin *budjetti*. *Paketti* on kuitenkin nopeasti kehittynyt tarkoitteeltaan monimieliseksi iskusanaksi, johon pakosta alkaa liittyä koomisia sivuvivahteita. Muodin hillitsemisen tässä vaiheessa tuntuukin jo toivottomalta. Näytteiden mukaan Aamulehti käsittää esim. *opetuspaketin* vallan erisisältöiseksi kuin komitea. *Seksipaketissa* on jo vahva seksisäkin maku.

Sakari Vihonen

»Sanan käyttötapa»

Lisää yhdyssanan attribuutista

Virittäjässä 4/1969 on Anneli Räikkälä kiinnittänyt huomiota eräisiin genetiivi- ja adjektiiviattribuutteihin, joita on käytetty määrittämässä yhdyssanan määriteosaa, ja myös eräaseen alkusan adverbiaalimääritteeseen (yli 30-vuotias). Saarimaan Kielenoppaassa on esimerkkejä määriteosan attribuutista (7. painos s. 87—88). Ilmausten *osakuntaan kuulumispakko* ja *J. H. Erkon patsashanke* virheelliseksi leimaamisen jälkeen Kielenopas myönnyttää: »Milloin väärinkäsitystä ei synny, on kuitenkin suvaittava sellaisia epäloo-

¹ Tästä huomautti maist. Jaakko Sivula.

gisia ilmauksia kuin *poronlihan vientikiintiö*, *naiskasvatuksen uudistamisajatus*, *rauhan solmimistapa* (loogisempi *rauhansolmimistapa* ei sekään ole liian pitkä yhdyssana). Ei kuitenkaan kelpaa, että yhdyssanan alkuosaan liittyvä määrite seuraa yhdyssanan jäljessä: *poronlihan vientikiintiö Saksaan* (po. *poronlihan Saksaan-viennin kiintiö*). — — Erilleen kirjoitettava attribuutti ei yleensä saisi olla muussa sijassa kuin genetiivissä.» Kaikki tässä Kielenoppaan kohdassa esitetyt »suvaittavat» genetiiviattribuutit määrittävät määriteosaa, joka on verbaalinen substantiivi.

Mutta onkohan sitä kirjoittajaa, joka on käyttänyt sanaliittoa *rauhan solmimistapa* »loogisemman» *rauhansolmimistavan* sijasta, ohjannut pelkästään pyrkimys pitkän, kolmijäsenisen yhdyssanan välttämiseen? Kysymys yhdyssanan alkuosaan liittyvästä attribuutista kaipaa jonkin veran lisäselvitystä. Tässä rajoitun vain joihinkin seikkoihin. Seuraavista esimerkeistä suurin osa on saatu normatiivisesta Nykysuomen sanakirjasta.

Seuraavissa esimerkeissä genetiivi on luettava lähinnä objektigenetiiviksi. Yksikön genetiivejä: *Esimerkit ovat valaisemassa sanan käyttötapaa*; *Huono on myös seuraavanlainen liikekielessä yleinen ablatiivin käyttötapa* — —; *Murhan tekohetkellä ei rikospaikalla ollut ketään sivullisia*; *Rikoksen, sopimuksen tekopaikka*; *Kattamistapa, joka lähentelee pärekaton tekotapaa*; *Pitkäaikaisen luoton saantimahdollisuudet*; *Setälä pani alulle sen* (sanakirjan) *valmistelutyöt*. Monikon genetiivejä: *Raaka-ainesten saantialue*; *Mineraalien saantimahdollisuudet*; *Auran rantaiden säätövarret*; *Papevипuiden teko- ja ajopalkka*; *Se että foneettisten kestojen diskriminointikyky on suurimmillaan* — —; *Lautojen särmäys- ja tasauskone*; *Béla Büky* (sitelmöi) *etunimien antotavoista Budassa v. 1470—1541*; valtion komiteoiden nimiä: *Kuntien taloussuunnittelukomitea*;

Ministeriöiden sijoittamistoimikunta, *Liikkeyritysten budjetointisäännösten tarkistustoimikunta*.

Lisäksi joukko esimerkkejä, joissa genetiivi voidaan lukea subjektigenetiiviksi: *Höyryn tuloputki*; *Pitkän kehityksen lähtökohta*; *Jos hyväksymme totuuden vastaavusteorian niin* — —; *Jäiden lähtöaika keväällä*; *Luun murtumapinnat*; *Hihnan, luun, jousen murtumiskohta*; *Puun leviämisaika*; *Tulen leviämismahdollisuus*; *valkuaisainesten pilkkoutumistuloksia*; *Kaukojunien tulo-oraiteet*; — — *esitetyn kaltainen latiiivimuotojen lauseopillinen siirtymisprosessi on tseremississä parhailaan meneillään*; *Kirjoittaja latelee totuuden toisensa perään, mutta ei paljasta niiden paljastumisvaiheita*.

Jälkimmäisen ryhmän genetiivit voidaan tulkita ainakin osaksi myös toisin ja pitää genetiiviattribuutteja perusosan, samalla koko yhdyssanan, määritteenä. Jos se tulkitaan sillä tavalla, erilleen kirjoittaminen on tietenkin oikea tapa.

Edellisen ryhmän genetiiviattribuutteja (objektigenetiivejä) ei voi lukea juuri muun kuin yhdyssanan määriteosan määritteiksi. Mistähän syystä käyttö on niin yleistä? Edellä mainittu *rauhan solmimistapa* tulkitaan uskoakseni ensi sijassa tietyn rauhan solmimisen tavaksi, *rauhansolmimistapa* taas voidaan tulkita tavaksi, jolla rauhat yleensä solmitaan, tai mahdollisesti vaikkapa sellaiseksi tavaksi, että joskus solmitaan rauha. Epäselväksi kävisi kirjoittajan tarkoitus, jos mainittu esimerkki *valaisemassa sanan käyttötapaa* muutettaisiin muotoon *valaisemassa sanan käyttötapaa* (ts. tapaa, millä käytetään sanoja, eli sanomisen tyyliä). Esitän vielä joitakin esimerkkejä yhteen ja erilleen kirjoittamisesta: *murhan tekohetki* — *murhantekohetki*; *sopimuksen tekopaikka* — *sopimuskentekopaikka*; *mineraalien saantimahdollisuudet* — *mineraaliensaantimahdollisuudet*; *auran vantaiden säätövarret* — *auran vantai-*

densäättövarret (samaa kuin jälkimmäinen merkitsisi *auran vantaansäättövarret*; vrt. objektigenetiiviryhmää, jossa yksikkö on tarkoitteen mukainen); *paperipuiden ajopalkka* — *paperipuidenajopalkka*; viimeisten rinnalle lyhyemmät esimerkit *halkojen ajopalkka* — *halkojenajopalkka* = *halonajopalkka*. Näissä esimerkeissä erilleen kirjoitettu attribuutti on spesiekseltään määräinen: tietyn sanan käyttötapa, tietyn murhan tekohetki jne. Yhdyssanan alkuosan attribuutti on merkitykseltään rajattu myös silloin, kun sillä on attribuutti, samoin silloin, kun se on pronomini. Erilleen kirjoittamisella on selvä ilmaisuarvonsa.

Kysymys ei ole pelkästään oikeinkirjoituksesta: kirjoitusasu seuraa näissä tapauksissa yleistä painotusta. Puhutun kielen yhdyssanat ja sanaliitot ovat kyllä vaikeammin toisistaan erotettavia kuin kirjoitetun; asia vaatisi tutkimista puhutun kielen kohdalta erikseen.

On täysi syy katsoa, että tämä »epälooginen» attribuutin erilleen kirjoittaminen ei ole vain liian pitkien yhdyssanojen välttämiseksi »suvaittavaa», vaan että se on tarpeellista hyvässäkin kielenkäytössä attribuutin määräisyyden osoittamiseksi. Tarpeellista se on kyllä usein myös liian pitkien yhdyssanojen ja hankalan välimerkituksen välttämiseksi, vaikka määräisyys ei olisi selvää (*lauojensärmäys- ja -tasauskone*).

Paikallissija-attribuutista voidaan olla yhtä mieltä Kielenoppaan kanssa; *Poronlihan vientikiintiö Saksaan* on käymätön, samoin *osakuntaan kuulumispaikko* ja virastotyylissä yleinen rakenne *Laki, joka koskee työntekijöiden kokoontumisoikeutta työpaikoillaan* (menettäisiköhän sanonta mitään täsmällisyydestään, jos olisi *työpaikoillaan kokoontumisen oikeutta?*). Mieli tekisi korjata sellaisiakin Nykysuomen sanakirjan esimerkkejä kuin *Kolmikuukautiselta oloajaltani Tarton idyllisessä pikkukaupungissa muistan* (ainakin sujuvammin: *Kolmikuukautiselta Tarton idyllisessä pikkukaupungissa oloni ajalta muistan*) ja *Hänen Lapin sydänmailla olo-*

a i k a n a a n (sujuvammin: *Hänen Lapin sydänmailla olonsa aikana*). Rakenne on huono genetiiviattribuutinkin rajoittaessa yhdyssanan määriteosaa, jos määriteosa ei ole deverbaalinen: Anneli Räikkälän kirjoituksessa olleen esimerkin lisäksi sopii mainita vaikkapa *Tutkimuslaitosten virkanimikomitea*, jollaisia kartettakoon ainakin lakitekstin ulkopuolella.

Osmo Nikanne